

Türk – Amerikan İlişkileri: Vize Gerilimi¹

Turkish – American Relations: Visa Tension

Mehmet Nur ÇELİKASLAN

*Öğr. Grv., Gaziantep Üniversitesi,
phdcelikaslan@gmail.com*

<https://orcid.org/0000-0003-2385-5020>

Makale Başvuru Tarihi: 13.11.2020

Makale Kabul Tarihi: 14.12.2020

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

**Anahtar
Kelimeler:**

*Türk – Amerikan
İlişkileri,*

Liberal Yaklaşım,

Vize Gerilimi,

Kazan Kazan,

Bu çalışmada liberal değerleri paylaşan iki müttefik ülke Türkiye ve ABD arasında yaşanan gerilimlerin ve tarafların çatışan çıkarlarının kavramsal çerçeveye hangi açıdan meydan okuduğu vize gerilimi örneğinde sergiledikleri yaklaşımlar üzerinden incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye ve ABD arasında küresel gelişmelerden kaynaklı farklılaşan ulusal güvenlik kaygıları ve çıkarlarının neden olduğu vize gerilimi konusunda sorunun çözümü için tarafların liberal bir yaklaşımı mı yoksa realist bir yaklaşımı mı tercih ettiklerini incelemektir. Bu çerçevede, nitel araştırma desenlerinden vaka çalışması türlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde veri toplama amacı ile kullanılan araçlardan olan mülakat yöntemi ve doküman incelemesi ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda İki ülke arasında gerçekleşen ve sivillerin günlük yaşamına yansımaları açısından ayrı bir önem taşıyan vize geriliminin ABD tarafının problemleri liberal bir yaklaşımla müzakere ederek çözmek yerine, realist yaklaşımı benimsediği bir olay olduğu tespitine ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

*Turkey – Usa
Relations,*

Liberal Theory,

Visa Tension,

Win – Win,

This study investigates how the tensions between and the conflicting interest of the two allied countries Turkey and the USA sharing liberal values challenge the conceptual framework by looking at their attitude during the crisis of visa permits. The current study aims to explore if the parties go for a liberal or a realist approach to resolving the matter over the visa permits brought about by their interests and concerns for national security resulting from the global developments between Turkey and the USA between the years 2002-2020. It is based on the explanatory/descriptive approach under the case study as one of the strategies of the qualitative research designs. The data were collected through interviews and document analysis. The findings show that the USA went for the realist approach rather than a liberal one based on negotiations in resolving matters such as the matter over the visa permits that was particularly significant in that it had an impact on the individuals.

1 Bu makale yazarın Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi. Murat ASLAN danışmanlığında hazırlanmakta olan "Türk - Amerikan İlişkileri: Liberal Değer Realist Yaklaşım İkilemi (2002-2020)" adlı tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Liberal yaklaşım sorunların çözümünde güç kullanımına farklı bir açıdan bakarak yumuşak güç yaklaşımını geliştirmiştir. Yumuşak güç yaklaşımında muhataplarının istenilen yönde davranmalarını sağlamak için doğrudan güç kullanmak yerine oluşturulan sempati ve diplomasi aracılığıyla sonuç elde edilmeye çalışılır. Liberal anlayışta doğrudan güç kullanımı en son başvurulacak çare olarak görülür. Diplomasi ve karşı tarafın ikna edilmesine yönelik çabalar öncelikle kullanılacak yöntemler olmalıdır. Liberal bakış açısında önemli olan ortak çıkarlardır, devletlerin ortak çıkarları olduğu sürece sistemin belirsizliklerle dolu yapısı onların işbirliği yapmalarının önüne geçemez. Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta devletlerin ulusal çıkarlarını açık bir biçimde tanımlamaları ve bu çıkarlarını işbirliği ile elde edeceklerine inanmalarıdır. Liberal yaklaşım devletlerin dış politikalarının kazan-kazan yaklaşımı temelinde oluşturulması gerektiğine inanır (Oğuzlu, 2014:97-109).

Türk-Amerikan ilişkilerinde de liberal yaklaşımların izlenip izlenmediği son dönemlerde sıkça tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye Bill Clinton zamanında ‘stratejik ortak’, Barack H. Obama döneminde ise ‘model ortak’ şeklinde tanımlanan bir ülkedir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler her zaman olumlu bir seyir izlememiştir. Tarihsel süreç içinde bakıldığında II. Dünya savaşı sonrası dönemde 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini ile başlayan iki ülke ilişkilerindeki olumlu trendin 1964 Johnson mektubu ile sona erdiği görülmüştür. Türk-Amerikan ilişkilerini tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak evrelere ayırıp incelemek mümkündür. Türk-Amerikan ilişkilerinin 1 Mart 2003 tezkeresi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden evresi ilişkilerin temellerinin sarsıldığı evre olarak nitelendirilebilir. 1 Mart tezkeresi ve akabinde yaşanan Süleymaniye hadisesi, Türkiye’ye yönelik silah ambargoları, Halkbank gerilimi, Vize Gerilimi, Rahip Brunson olayı, Suriye meselesi ve Türkiye’nin S-400 alımına yönelmesi gibi olaylar ve gerilimler ilişkilerin normal diplomatik kanallarla yürütülmesini adeta imkânsız hale getirmiştir. Bu dönemde iki ülkenin yaklaşımlarını etkileyen unsurları ve olayları şu şekilde incelemek gerekmektedir; Soğuk Savaş sonrası dönemin yarattığı belirsizlik, Türkiye’nin ekonomik gücündeki artış, Türkiye’nin yakın bölgesinde ortaya çıkan güç boşlukları, Türkiye’nin Rusya ve İran ile olan ilişkileri, ABD’nin Türkiye ile olan sorunlarının çözümünde realist dış politika araçlarını kullanmayı tercih etmesi, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması.

Soğuk Savaş sonrası yaşanan dönemin yarattığı belirsizlik, ülkelerin önceki dönemlere nazaran ilişkilerden duydukları tatminsizliği artırmıştır. Bunu Soğuk Savaş sonrası sistemin henüz tam olarak oturmamış olması şeklinde de açıklamak mümkündür. İttifaklara ve ittifak liderine bağlılığın önemi eskiye oranla azalmıştır. Bu anlamda Türkiye’nin ittifaktan uzaklaşmasını tetikleyen bir dizi olayın yaşandığını ifade etmek gerekir. 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Olayları ve 2016 tarihindeki askeri darbe girişimi Türkiye’nin ABD ve Batı ittifakı ile olan ilişkileri üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Türk hükümeti tarafından bu olayların yöneticisi ve yönlendiricisi olarak görülen Fethullah Gülen, Fetullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) elebaşısı olarak nitelendirilirken ABD’nin bu kişiyi bir din adamı olarak nitelendirip güvenli bir barınma olanağı sağlaması ilişkilerde bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. 2016 tarihindeki askeri darbe girişiminin hemen akabinde Rus lideri Vladimir Putin’in Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı araması NATO ittifakı içinde çatlak yaratmak için ortaya çıkmış bir fırsatı değerlendirme çabası olarak görülebilir. Rusya’nın Türkiye’nin NATO müttefikleri ile yaşadığı sorunların derinleştirme çabalarının da Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gerilimler üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin ekonomik gücündeki artış onun dış politikada daha fazla inisiyatif kullanma isteğini tetiklemiştir. Türkiye geçmişe oranla Batı odaklı politikalardan dengeyi önceleyen daha fazla inisiyatif kullanabileceği politikalara yönelmiştir.

Türkiye’nin yakın bölgesinde başta 2003 yılında icra edilen Irak müdahalesi sonucunda ortaya çıkan güç boşluğu sonrasında ise Arap Baharı nedeniyle Suriye ve Libya gibi ülkelerde ortaya çıkan karışıklıkların yarattığı hareket alanları Türkiye’yi daha aktif bir politika izlemeye adeta itmiştir. Ortadoğu bölgesinin yalnızca Türkiye tarafından şekillendirilmesine yönelik çabalara ABD sıcak bakmamaktadır. Konuya ilişkin olarak taraflar arasında bir görüş birliği yoktur. Bu durum taraflar arasında zaman zaman ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır.

Özellikle Suriye iç savaşı dolayısıyla ortaya çıkan sorunlarda Türkiye ve ABD’nin problemlerin çözümüne ilişkin amaç ve kullanılacak araç konusunda anlaşmazlıklar yaşadıkları görülmüştür. Türkiye’nin önceliği Beşar Esad’ın devrilmesi iken ABD’nin önceliği DAESH ile mücadele olmuştur. Araç olarak Türkiye Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) unsurlarının ön plana çıkarılması gerektiğini savunurken ABD YPG’nin kullanılmasını benimsemiştir. Ancak bu durum Türkiye’nin ulusal güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur. YPG’nin

Türkiye'nin bir numaralı güvenlik sorunu olarak görülen PKK ile olan organik bağları nedeniyle Türkiye'de pek çok kişi ABD'nin güvenilir bir müttefik olup olmadığını sorgulamaya başlamıştır.

Türkiye'nin Rusya ve İran ile olan ilişkileri de Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'nin ABD için geleneksel rakip olan ve tekrar küresel bir güç olmayı amaçlayan Rusya ile yakınlaşması ilişkiler üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Bu tepkinin yalnızca ABD ile sınırlı olmadığını Ukrayna nedeniyle Rusya'ya yaptırımlar uygulayan AB ile de ilişkilerin gerilmesinde bir etken olduğu görülmektedir. ABD ve Avrupa'nın beklentisi Rusya'ya karşı Türkiye'nin de kendilerine paralel bir tavır alması yönündedir. Türk hükümeti kendisinden beklenen bu tavrı ancak 2015 tarihinde sınır ihlali yapan Rus uçağının düşürülmesi sonrası dönemde net bir şekilde sergileyebilmiştir.

ABD tarafı için Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında en önemli sorunlardan biri de Türkiye'nin Rusya'ya yöneliminin bir sembolü olarak görülen S-400 hava savunma sistemlerini tedariki meselesidir. Türkiye'nin S-400 hava savunma sistemleri alımına yönelmesi ABD tarafında ciddi rahatsızlık yaratmıştır. Türk-ABD ilişkilerinin önemi ve bu ilişkilerin dinamikleri konusundaki bilgi eksikliği de ilişkileri olumsuz etkileyen bir unsur olarak görülebilir. Bu bilgi eksikliği yalnızca ABD tarafı ile sınırlı değildir. Amerikan sisteminin çok parçalı karar alma yapısı yani Kongre ile Başkan arasındaki ilişki yapısının doğru analiz edilememesi Kongre'nin göz ardı edilerek ABD Başkanı odaklı bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır. Kongre kanadının ihmal edilmesi Türkiye aleyhindeki pek çok yasa tasarısının ciddi bir engelleme ile karşılaşmadan geçmesine sebep olmuştur.

ABD'nin İran'a yönelik başta ekonomik yaptırımlar olmak üzere gerekirse askerî müdahaleyi de öngören yaklaşımları Türkiye tarafından benimsenmemektedir. Türkiye'deki yüksek genç işsizlik oranı ve ekonomideki kırılmalık ABD yaptırımlarına uymanın Türkiye'ye olan maliyeti üzerinde çarpan etkisi yaratmaktadır. İran ile yapılan ticarete aracı olan Halkbank yetkililerinin yargılanmasına ve cezalandırılmasına yönelik çabalar ilişkilerde öngörülenin üzerinde tahribata yol açmıştır.

ABD'nin Türkiye ile olan sorunlarının çözümünde dış politika yaklaşımı olarak liberal bir yaklaşımı tercih etmek yerine güç kullanımı ve yaptırımlara dayalı realist politikaları kullanmayı tercih etmesi de iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan George Walker Bush ile Donald Trump dönemlerinin büyük benzerlikler taşıdığı ifade edilebilir. D. Trump döneminde neocon yaklaşım ekseninde evangelistlerin rolü daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmasında güç kullanımı ve askeri seçeneklere ağırlık veren bu anlayış Amerikan imajını ve Türkiye ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. G.W. Bush'un Irak işgali ve D. Trump'ın Avrupalı NATO müttefiklerine yönelik sert ve diplomatik üslup dışı açıklamaları ABD'nin NATO üyesi Avrupalı müttefikleri ile ilişkilerinde de kırılmalar yaratmıştır. Bu realist yaklaşımların Amerikan ulusal çıkarları ve Amerikan imajında yarattığı büyük tahribat Joseph Nye gibi Amerikan bilim insanlarınca yumuşak güç formülasyonu çerçevesinde alternatif yaklaşımlar önerilerek dile getirilmiştir. Vize gerilimi ve özellikle Rahip A. Brunson meselesinde ABD liberal bir yaklaşımı ve diplomasiyi incelemek yerine realist yaklaşım araçlarından tehdit unsurunu Türkiye'ye karşı kullanma yoluna gitmiştir. D. Trump'un tehditleri ve 2018 tarihinde Türkiye'den ithal edilen çelik ve alüminyumda vergilerin iki katına çıkarılması gibi yaptırımlar Türk ekonomisi üzerinde olumsuz etki yaratarak tahribata sebep olmuştur. Bu tür olaylar Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığını artırarak Türk dış politikası için manevra alanlarını daraltmaktadır.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması geçmişte zaman zaman ABD'de Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından Türkiye'nin yanında yer alan Yahudi Lobileri'nin desteklerini çekmesine ve Türkiye aleyhindeki yasa tasarılarının ABD kongresinde hiçbir engelleme ile karşılaşmadan geçmesine yol açmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin Kongre kanadında Türkiye lehine dengeleyici rol oynayan Yahudi Lobisi'nin kaybıyla kongrede adeta blok şeklinde Türkiye karşıtı bir cephe ortaya çıkmıştır. Bu durum ilişkiler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında kazan-kazan çözümleri sağlanamamasının nedenlerinden biri de tarafların özellikle Ortadoğu özelinde çıkarlarının farklılaşmasıdır. Washington'daki bazı çevreler ABD'nin Ortadoğu'daki yaklaşımları ile Türkiye'nin ulusal çıkarları arasında farklılıklar olduğuna dair güçlü bir algıya sahiptirler. Diğer bir neden Türkiye'nin Avrasya, Rusya ve Çin ile yeni ilişkiler geliştirebilmesine olanak sağlayacak bir konjoktürün varlığı ve Türkiye'nin bu ülke ve bölgelerle ilişkilerinde yeni dış politika yaklaşımlarını hayata geçirme arzusudur. Özellikle son dönemlerde Washington'dan bakıldığında Türkiye'nin geçmişe nazaran eski müttefiklik ruhundan kısmen uzaklaştığı ileri sürülmektedir (Fuller, 2008:44).

İki ülke arasında liberal bir anlayışın geliştirilmesinde toplumların birbirlerini tanıma derecelerinin büyük önem taşıdığını söylemek gerekir. ABD tarafında Türkiye bilen çok az insan olduğu bir gerçektir. Türkiye konusunda

çalışan Amerikalı uzmanlar bile kültürel ve politik bakımdan Türkiye'nin ilginç bir ülke olduğunu düşünme eğilimindedirler. Türkiye'yi ziyaret eden Amerikalı sayısı son yıllarda artmasına rağmen bunun Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Toplumlar arasında karşılıklı bir anlayışın gelişmemesinde toplumlar arasındaki temasın az olması önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'deki Amerika imajı da Türkiye'ye özgü ve değişken bir nitelik arz etmektedir. Türkiye'deki aydınlar arasında bile Amerika'nın amaçları konusunda şüpheler olduğu söylenebilir. İki ülke ilişkilerinde belki tek önemli bağ güvenlik ve buna ilişkin teknik konulardır. Toplumların birbirleri hakkındaki bilgileri kıyaslandığında Türklerin Amerikalılar hakkında daha çok bilgi sahibi olduğu söylenebilir. Amerikan kültürü, sineması ve şirketlerinin dünya çapına yayılmış faaliyetleri bunda önemli rol oynamaktadır (Lesser ve Larrabe, 2002:228-231).

Nitel yöntem desenlerinden vaka çalışması yöntemi kullanılarak gerçekleştirilecek bu çalışmanın amacı, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye ve ABD arasında küresel gelişmelerden kaynaklı farklılaşan ulusal güvenlik kaygıları ve çıkarlarının neden olduğu Vize Gerilimi konusunda sorunun çözümü için tarafların liberal bir yaklaşımı mı yoksa realist bir yaklaşımı mı tercih ettiklerini incelemektir. Teorik olarak bakıldığında her iki ülke liberal sistemlere sahip görünmektedir. Ancak sahadaki uygulamaların liberal bir anlayışla bağdaşır bağdaşmadığı bir tartışma konusudur. Araştırmanın sonucunda, liberal anlayışın sorunların çözümüne yönelik uzlaşma kanallarının kullanılmadığı ve realist bir anlayışın yansıması olan yaptırımların ön plana çıktığı söylenebilir.

2. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ: VİZE GERİLİMİ

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 45. Başkanı olarak göreve başlayan Donald Trump'un dönemi, hem ABD hem de dünya için şaşkınlık yaratan pek çok uygulamanın görüldüğü bir dönem olmuştur. D. Trump dönemi aynı zamanda ABD dış politikası'nda realist yaklaşım araçlarının en yoğun kullanıldığı dönemlerden biri olarak nitelendirilebilir.

Donald Trump döneminin karar alma sürecinde ABD Savunma Bakanlığı'nın ön plana çıktığı bir dönem olduğu görülmektedir. Amerikan dış politikasında karar alma sürecini oluşturan aktörlere bakıldığında Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Kongre ve ABD Başkanı'ndan oluşan bir mekanizmanın varlığı söz konusudur. Kurumsallaşmış bir yapı arz eden ABD, dış politika yapım sürecinde D. Trump döneminde dış politika kararlarında Dışişleri Bakanlığı'nın söz hakkının çok azaldığı ağırlığını askeri bürokrasinin oluşturduğu Savunma Bakanlığı ön plana çıktığı görülmektedir (Ülgül ve Vandebelt, 2019:327-356). Amerikan askeri bürokrasisinin stratejik ve geniş perspektiften olaylara bakmak yerine sahadaki kısa dönemli kazanımlara yoğunlaşmış olması Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılmalar yaratan başka bir faktör olmuştur.

Geleneksel olarak Türkiye yanlısı bir tutum sergileyen ancak Donald Trump dönemi'nde karar alma sürecinde etkinliği önceki dönemlere göre bir hayli azalmış olan Dışişleri Bakanlığı'nın Vize Gerilimi gibi konularda iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyecek kararlar almış olması da ayrı bir tartışma konusu olarak incelenebilir. Vize geriliminin Donald Trump döneminde yaşanan deyim yerindeyse gerilimler zincirinin sadece bir halkasını oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Genel olarak bakıldığında Donald Trump döneminde Vize Gerilimi, Rahip Brunson gerilimi, Halkbank gerilimi, S-400 ve F-35 gerilimi, Suriye kaynaklı gerilimler gibi konuların Türk-Amerikan ilişkilerinin ana gündemini oluşturmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinde Vize Gerilimi, ABD'nin liberal anlayışın en temel dayanaklarından biri olan seyahat hürriyetini Türkiye ile olan sorunlarında taleplerini elde etmek için realist bir yaklaşım enstürmanına dönüştürmüş olduğuna ilişkin soruların zihinlerde belirlediği bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Amerikan ve Türk tarafının bu problem özelinde sergiledikleri davranışların liberal yaklaşım bağlamında analizi gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Vize geriliminde ABD tarafının müzakere yolunu devre dışı bırakıp realist yaklaşım unsurlarını kullanıp kullanmadığı ve Türkiye'nin de karşılık olarak yine realist yaklaşım araçlarından itiraz ve misillemeyi bir araç olarak kullanıp kullanmadığı irdelenecektir.

Ankara'daki ABD Büyükelçiliği İstanbul ABD Konsolosluğu çalışanı Metin Topuz'un Polis tarafından Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile bağlantısı olduğu ve terör örgütü üyelerine yardım ettiği gerekçesiyle gözaltına alınması üzerine 8 Ekim 2017 tarihinde vize başvurularını süresiz olarak askıya aldığını duyurmuştur. Türk Dışişleri Metin Topuz'un isminin Türkiye'deki Amerikan Diplomatik Misyonları tarafından beyan edilen diplomatik personel listesinde yer almadığını ifade etmiştir. Mütakabiliyet esası gereğince Türk makamları da Amerikan vatandaşlarının vize başvurularını askıya almıştır. Amerikan Büyükelçiliği'nin beklentisi ve talebi herhangi bir çalışanı gözaltına alınmadan önce Türk resmi makamlarının kendilerine bildirim ve uyarıda bulunmaları yönünde olmuştur. Sorunu çözmek için yaklaşık üç ay süren görüşmeler sonucunda 28 Aralık 2017

tarihinde taraflar vize hizmetlerinin önceden olduğu gibi normal bir şekilde devam edeceğini yaptıkları açıklamalarla duyurmuşlardır. ABD Büyükelçiliği sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada Türk hükümetinin ABD Diplomatik Misyollarının yerel çalışanlarının resmi görevlerin yerine getirirken tutuklanmayacağı ve gözaltına almayacağına dair güvence verdiğini duyurmuştur. Türk tarafı ise Washington Büyükelçiliği sosyal medya hesabı üzerinden Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğunu bu nedenle böyle bir güvencenin verilmesinin söz konusu olmadığını duyurmuştur (Metz, 2018).

Türk Büyükelçiliği'nin açıklamasının Türkiye'nin çağdaş bir hukuk devleti olduğuna yönelik imajın korunmasına ilişkin gayretlerin bir parçası olduğu ifade edilebilir. Liberal anlayışın en temel unsurlarından birisinin hukukun üstünlüğü olduğu söylenebilir. Her ne kadar bir diplomatik misyonun yerel çalışanlarının tutuklanması iki ülke ilişkilerinde her iki tarafında istemediği, müttefiklik ruhunu zedeleyen sonuçlara yol açmışsa da bir hukuk devletinde kuralların herkes için aynı derecede bağlayıcı olması gerektiği de tartışılmaz bir gerçektir.

Vizelerin askıya alındığı süreçte Türk yetkililer dost ve müttefik iki ülke arasında böyle bir yaklaşım ve durumun sürdürülemez olduğunu ifade etmişlerdir (Sputnik, 2017). Bu süreçte Türk kamuoyunda en çok tartışılan konulardan biri Büyükelçi John Bass'ın vizelerin askıya alınmasındaki rolü olmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Heather Nauert o günlerde yaptığı basın açıklamasında vizelerin askıya alınması kararının Beyaz Saray, ABD Dışişleri Bakanlığı ve ABD Ankara Büyükelçiliği'nin koordinasyonu sonucunda alındığına yönelik ifadeler kullanmıştır (Sputnik, 2017).

Heather Nauert'in açıklamaları ile Türk kamuoyunda beliren John Bass'e yönelik öfke'nin dizginlenmesi amaçlandığı düşünülebilir. Daha önce Gürcistan'ın ABD Büyükelçisi olan ve Türkiye'ye atandıktan sonra patlak veren Vize Geriliminin baş mimarı olarak görülen John Bass ABD Senatosu'nda göreve atanmadan önce rutin prosedür gereği senatörlerin karşısına çıkmıştır. Senatör John McCain ve Senatör Chris Murphy'nin Türkiye'de özgürlükler konusunda sordukları sorulara Türk kamuoyunu incitmek konusunda hassasiyet göstererek dakikalarca net bir cevap vermek konusunda tereddüt etmiştir. John Bass'in bu hassasiyeti Senatör McCain tarafından ikaz edilmesine neden olmuştur (Yazıcıoğlu, 2017). John Bass'ın Türkiye'ye yönelik bu hassas tavrını göreve başladıktan sonra sürdürmediği veya sürdürmediği görülmektedir. John Bass'in Türkiye'nin iç ve dış politikası konusunda pek çok demeç vermesi Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. John Bass Türk-ABD ilişkileri tarihinde ilk kez gerçekleşen vizelerin askıya alınması kararının altında imzası olan büyükelçi olarak tarihe geçmiştir. John Bass'in görevinin sona erdiği dönemde Türk yetkililerden talep ettiği veda ziyareti istekleri Türk yetkililer tarafından reddedilmiştir. John Bass'in vizelerin askıya alınmasındaki rolü Türkiye'de sosyal medya platformları olmak üzere pek çok ortamda tartışılmıştır.

Benzer bir sorun 5 Ekim 2019 tarihinde ABD Büyükelçiliği sosyal medya hesabından FETÖ firarisi Ergun Babahan'ın MHP lideri Devlet Bahçeli için yaptığı Türkiye siyasetinin kendisini Bahçeli'nin yer almadığı bir siyasete alıştırması gerektiği yönündeki ifadelerinin beğenilmesi üzerine patlak vermiştir. Bunun üzerine ABD Büyükelçisi şehir dışında olduğu için Maslahatgüzar Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak izahat istenmiş ve Türk tarafının duyduğu rahatsızlık kendisine iletilmiştir. Bu olay üzerine ABD Büyükelçiliği iki kez özür beyan eden açıklamalarda bulunmuştur. Konuya ilişkin olarak Türk Hükümet yetkilileri ve özellikle AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik tarafından olaydan duyulan rahatsızlık ve böyle bir olayın nasıl gerçekleştiğine yönelik yorumlar yapılmıştır. AK Parti Sözcüsü Ö. Çelik olay ile ilgili yaptığı açıklamada ABD Büyükelçiliği'nin personel politikasının sıkıntılı olduğunu ve özellikle her iki ülkenin milli menfaatlerine zarar vermeyi amaçlayan kişilerin hâlen Büyükelçilik bünyesinde çalışmaya devam ettiklerini ifade etmiştir (Çelik, 2019).

Türk-Amerikan ilişkilerinin sağlıklı bir zeminde yürütülmesi ve güçlendirilmesinde büyükelçilere büyük görevler düşmektedir. Türkiye'den ayrılan Büyükelçilerin genelde görevleri sona erdiğinde, Türkiye'de görev yapmalarından dolayı duydukları memnuniyeti dile getirdikleri görülmektedir. Ancak John Bass'ın durumunun farklı olduğu, gergin bir dönem sonunda görevden ayrılmasının kendisi için bir rahatlama sağladığı söylenebilir. John Bass Ankara'dan ayrıldıktan sonra Afganistan'a, ABD Büyükelçisi olarak atandı. AK Parti döneminde David Sutterfield'e kadar altı ABD Büyükelçisi Türkiye'de görev yapmıştır. Bu Büyükelçiler Robert Pearson, Ross Wilson, James Jeffrey, Eric Edelman, Francis Ricardione ve John Bass'dir (Polat, 2017).

John Bass'ın görevden ayrılmasından sonra yaklaşık 1,5 yıl boş kalan ABD'nin Ankara Büyükelçiliği için Donald Trump 16 Şubat 2019 tarihinde David Satterfield'i aday göstermiştir. ABD Senatosu 28 Haziran tarihinde David Satterfield'in Büyükelçi olarak görevlendirilmesini onaylamıştır (Milliyet Gazetesi, 2019). David Satterfield'in, Türkiye'deki görevinin gündemini oluşturacak konular ve önceliklerin neler olduğu onun ABD Senatosu'nda verdiği ifadelerden çıkarılabilir. David Satterfield, 11-12 Nisan tarihlerinde ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu'nda Türkiye ile ilgili olarak kendisine yöneltilen soruları cevaplamıştır (Amerika'nın

Sesi, 2019) David Satterfield Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alımına yönelerek F-35 projesindeki konumunu tehlikeye attığını, bu nedenle Türkiye'nin S-400 konusundaki görüşünü gözden geçirmesi için çalışacağını beyan etmiştir. David Satterfield ifadesinden anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin S-400 alım kararı David Satterfield tarafından çok iyi düşünülmeden alınmış ve önemli bir ortağın ittifakın güvenliğini tehlikeye atan nitelikte bir girişimi olarak görülmektedir. Ayrıca David Satterfield, Türkiye'nin 70 yılı geride bırakan tarihin en başarılı askeri ittifaklarından biri olan NATO içerisinde kalmak konusunda net bir tavır takınması gerektiğini düşünmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın konusu Türk-Amerikan ilişkilerinde 2002 sonrası dönemde yaşanan gerilimler zincirinin halkalarından birisi olarak nitelendirilebilecek vize geriliminde tarafların sorunun çözümü için liberal bir yaklaşım sergileyip sergilemediklerini incelemektir. Bu amaçla doküman incelemesi ve konunun uzmanlarıyla mülakatlar yapılarak elde edilen bulgular çerçevesinde konu ile ilgili tartışmalara katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye ve ABD arasında küresel gelişmelerden kaynaklı farklılaşan ulusal güvenlik kaygıları ve çıkarlarının neden olduğu Vize Gerilimi konusunda sorunun çözümü için tarafların liberal bir yaklaşımı mı yoksa realist bir yaklaşımını mı tercih ettiklerini incelemektir. Bu çerçevede, nitel araştırma desenlerinden vaka çalışması türlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemde veri toplama amacı ile kullanılan araçlardan olan mülakat yöntemi ve doküman incelemesi ile veri toplanmıştır.

3.2. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Bu veriler için, Türk-ABD ilişkileri alanında uzman olan Washington eski Büyükelçisi Faruk Loğoğlu, Sabah Gazetesi Washington eski temsilcisi Ragıp Soylu, Prof. Dr. İltur Turan, Brookings Enstitüsü uzmanlarından Prof. Dr. Kemal Kirişçi ve Oregon Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Birol Yeşilada ile açık uçlu sorulara dayalı mülakat gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, literatürdeki çalışmalar ile kamu erişimine açık olan bilgi/belge ve dokümanlardan istifade edilmiştir, Türk yönetici ve siyasetçilerinin demeçlerini içeren metinler incelenmiş, ilgili yöneticilerinin ve kurumlarının sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar ve bahse konu vakayla ilgili ciddiyeti ve saygınlığıyla bilinen yayın organlarında yer alan haberlerden yararlanılmıştır. Verilerin analizi ve yorumlanmasında betimsel-yorumlayıcı analiz tekniği kullanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında konu ile ilgili olarak yapılan mülakatlarda elde edilen görüşler çalışmanın bu kısmında değerlendirilmiştir. Bu görüşler tematik olarak sırasıyla ortaya konmuştur. Vize gerilimi ile ilgili olarak Faruk Loğoğlu şu görüşleri ifade etmiştir (Loğoğlu, F. Mülakat, 06.12.2019);

“Vizelerin askıya alınması çok yanlış. Sorunları aşmak için diplomasi her zaman kullanılması gereken bir şey. Diplomasinin alternatifi yok, diplomasisinin bütün alternatifleri diplomasi ile biter. Yani diplomasinin alternatifi silahlı çatışma ise çatışırsınız, çatışırsınız sonra tekrar masaya oturursunuz. Muhtemelen diplomasi yolunu kullanabilirlerdi kullanmadılar, böyle hukuksuz bir yolu seçtiler.”

Vizelerin askıya alınmasında Büyükelçi John Bass'ın rolüne ilişkin olarak Ragıp Soylu şu görüşleri ifade etmiştir (Soylu, R. Mülakat, 27.12.2019);

“Vize olayında John Bass'in de bir irade beyanı gösterdiğini söylemek gerekir. Genelde Washington'da Türkiye'ye karşı bir şeyler yapalım havası varken Türkiye'deki Büyükelçilik 'Ne yapıyorsunuz, yavaş olun!', der. İki ülke ilişkileri bağlamında buradaki Büyükelçilik bazı şeyleri çok daha iyi anlar, çok daha iyi görebilir dolayısıyla daha Türkiye'yi korumacı bir tavır takınır. Aynı zamanda ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki Türkiye Masası ve Güney Avrupa Masası dediğimiz masalar da çok Türkiye yanlısı bir hava çizerler. Çünkü bu birimler Türkiye'nin jeopolitik öneminin farkında olan yerlerdir. Bu olay nedeniyle ilk defa Amerikan Dışişleri Bakanlığı da

Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır takındı. Bu insanların tutuklanması sonrasında John Bass Dışişleri Bakanlığını ikna etti ve vizelerle ilgili olarak Türkiye'ye bir nevi yaptırım uygulamaya başladılar.”

İki ülke arasında yaşana bu olay dış politika amaçlarına ulaşmak için temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabileceğini göstermiştir. Konuyla ilgili olarak İ. Turan şu görüşleri ifade etmiştir (Turan, İ. Mülakat, 08.12.2019);

“Tabi ki son tahlilde bu olay Türk Hükümeti açısından bir sıkıntı kaynağı olarak görülmesi gereken bir şeydir. Vize işlemlerinin durdurulması zannediyorum Türk Hükümeti üzerinde baskı oluşturabilecek bir adımdı. Ülkelerarası ilişkilerde liberal unsurların bile karşı tarafın davranışını etkilemek için denetim altında tutulması söz konusu olabiliyor. Yani vize iki toplum arasındaki etkileşimi sınırlayan iktisadi hayata yansımaları olan bir denetim mekanizmasıdır.”

Vize gerilimi aynı zamanda iki ülke ilişkilerinin olması gereken noktanın çok uzağına düştüğünü de göstermektedir. Konuya ilişkin olarak Kemal Kirişçi şu görüşleri ifade etmiştir (Kirişçi, K. Mülakat, 22.07.2020);

“Ben Brookings'e ilk geldiğim zaman Türk vatandaşlarına Amerikan vizesi'nin kaldırılması az da olsa konuşulmaya başlanmıştı ancak ilerleyen süreçte başka bir noktaya geldik.”

Vizelerin askıya alınması olayını özellikle Türkiye'ye karşı yapılmış bir davranış olarak görmekten ziyade bunun Trump döneminde dünya geneline izlenen realist yaklaşıma dayalı ABD Dış Politikası'nın bir yansıması olarak gören uzmanlar da olmuştur. B. Yeşilada konu ile ilgili şunları ifade etmiştir (Yeşilada, B. Mülakat, 25.05.2020);

“Amerika sadece Türkiye ile değil Trump'ın seçilmesi ile her tarafla kavgalı olmaya başladı. 50 yıla yakındır buradayım hiç böyle içine kapalı, oraya buraya saldıran yani kişisel olarak saldıran bir hükümet görmedik. Mesela bizim yabancı öğrencilerimiz çok azaldı, insanlar vize alamıyorlar. Türkiye'den bizim araştırma merkezimize her yıl araştırmacı hoca gelirdi son iki yıldır gelemiyorlar. Başka ülkelerden gelmeye çalışanlar için de aynı durum söz konusu.”

İki ülke ilişkilerindeki gerilimler, müttefiklik ilişkisi ve sorunların çözümünde tarafların müzakereleri önceleyen liberal bir yaklaşım izleyip izlemedikleri uzmanlar arasında bir tartışma konusu olarak varlığını devam ettirmektedir. Taraflar arasındaki müttefiklik ilişkisi ve liberal değer temelli bir ilişki kurulmasına yönelik olarak Füsün Türkmen şunları ifade etmiştir (Türkmen, F. Mülakat, 1 Ocak 2020);

“Türk-Amerikan ilişkilerini baştan beri kırılıyordu. Soğuk Savaş döneminin en harlı kısmı hariç bu ilişkiler hep bir kırılma gösterdi. 2000'li yıllardan sonra da bu iniş çıkışlar hem hızlandı hem yoğunlaştı. Yani demek ki zaten bir takım sorunların olduğu bir çerçeveden bahsediyoruz. İşte bu çerçevenin en büyük eksiği de zaten sadece ve sadece pratik stratejik çıkarlara indirgenip dayandırılmış olmasıdır. Eğer ilişkiler bir değerler ortaklığı çerçevesinde geliştirilmiş olsaydı zaten bu kırılma göstermezdi. En büyük eksiklik orada bir ortaklık bir diyalog bir işbirliği yaratılmamış olmasıdır. Bunun belki ilk ve tek mimarı Obama olacaktı. Çünkü hatırlayacağınız üzere bir model ortaklık kavramı ortaya attı başa geldiği zaman. Zaten Türkiye'nin de Amerika ile işte bu 2003 sonrası gerginlikleri yaşanmıştı ve yani Kıbrıs sonrasında ikinci neredeyse kopma noktasına doğru gidiyordu. 2007'de Bush döneminde gene toparlandı ilişkiler ama Obama yönetimi başa geldiği vakit Türk-Amerikan ilişkilerinin çok kapsamlı bir değerlendirmesini yaptılar. Model Ortaklık kavramı eğer altı doldurulabilseydi sizin o çıkış noktanızı aydınlatacak ona ışık tutabilecek ve ilişkileri de daha sağlam hâle getirebilecekti. Çünkü görüş neydi sadece stratejik çıkarları dayanmamalı, ortak değerler politikasına dayanmalı, kültürel diyaloga dayanmalı, sivil toplumlar arası karşılıklı birbirini daha iyi tanıma ve fikir alışverişine dayanmalı tarzında. Bu liberal değerlere çok daha fazla önem veren Obama'nın da düşünce dünyasını yansıtan bir yaklaşımdı. Obama'nın birinci dönemine bu yaklaşım ve bu kavram damgasını vurdu fakat maalesef ondan sonra yaşatılmadı. Obama'nın ikinci döneminden itibaren tekrar sürüşmeler baş gösterdi. Tabi içinde bulunduğumuz bölgenin de çok yakıcı diyebileceğim gelişmelere sahne olduğunu da kabul etmemiz lazım. Yani bizim hareket alanımız oldukça kısıtlı. Birçok faktör giriyor işte. Ortadoğu sorunsalı var, Rusya sorunsalı var, Avrasyacılık var, her türlü zorlaştırıcı faktör de mevcut. Yani isteseyiz bile liberal değerleri öne çıkarmakta zorlanıyorsunuz. Bazı stratejik değerler yahut faktörler, gelişmeler dış politikanızın savrulmasına yol açabiliyor. 2000'li yılların başından beri bizde bunu yaşıyoruz. Bir de Türk-Amerikan ilişkileri özelinde yine

sizin vurguladığınız liberal yaklaşım konusunda sorun teşkil eden bir faktör de Türkiye’de 60’lı yıllardan bu yana kronikleşmiş ve farklı siyasi mihraklar tarafından devamlı pazarlanan bir Amerikan karşıtlığı olgusu var. Bu eskiden solun elindeydi, daha sonra ulusalcıların, muhafazakârların eline geçti. Yani bu böyle elden ele dolaşan her dönemin önceliklerine göre öne çıkan kullanılan dile getirilen ve toplumun zihniyetinde de etki yaratan bir faktör. Tabi bu Anti-Amerikanizm söyleminde liberal değerlere de bir karşıtlık var, Batı’ya da bir karşıtlık var. O bakımdan da bu liberal temel tam oturamıyor. Bu 1960’larda sol fraksiyonların ortaya attığından bu yana elden ele dolaşan, hiç elden düşmeyen zaman zamanda ayyuka çıkan bir faktör. Liberal olmayan bir komşu olarak Rusya’nın da Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılmaların oluşmasını istediğini de biliyoruz. Yani şu son zamanlardaki hamlelere baktığınız zaman Türkiye’nin NATO ile olan sürtüşmelerine Amerika ile olan sürtüşmelerine tabiri caizse zevkle çomak soktuğunu da görüyoruz. Bir de Rusya faktörü var ve bunun bir anti liberal bir bileşeni de var. Yani Rusya sadece Jeostratejik bir aktör olarak sahnede değil aynı zamanda liberal değerlerinde erozyona uğratılmasına katkıda bulunan bir aktör. Bunun da tabi Türk-Amerikan ilişkilerinde çok önemli bir rol oynadığını görüyoruz. Bu bazen S-400 şeklini alıyor bazen de Aleksandr Dugin’in Avrasyacılık söylemi ve onun buradaki izdüşümleri şeklini alıyor. Yani Rusya neyi ne şekilde kısırtacağını çok iyi biliyor. Kendi çıkarları doğrultusunda en yakın ve önemli Jeostratejik komşusunun kendi yanında olmasını istiyor. Yani onun ulusal çıkarları açısından baktığınız zaman çok normal ama bizim ulusal çıkarımız açısından baktığınız zaman çok dikkatli olmamız ve bu konuda sınırı dikkatle çizmemiz gerektiği ve bunun da bizi bambaşka bir yere savurmaması gerektiği de bir gerçek. Şimdi ilişkilerin geleceğini de düşünerek bu liberal çerçevede ilerlemesini destekleyen bazı faktörler var. Çeşitli düşünce akımları, dediğim gibi Rusya faktörü, stratejik konularda ayrışan birtakım bölgesel çıkarlar oluşabiliyor. Bu gün bir Suriye YPG sorunu var. Orada önceliklerin ayrılığı var. Amerika’nın önceliği IŞİD’le mücadele Türkiye’nin önceliği YPG ile mücadele orada bir ayrışma yaşanıyor. Amerikan cephesine baktığınız zaman Kongre, Beyaz Saray ayrışmaları Türkiye’ye olan yaklaşımda Beyaz Saray her zaman daha olumlu ve işbirliği yanlısı Kongre daha eleştirel yaklaşmıştır. İşte geçen tasarılar, yaptırımlar hala bugün bile Trump ile Kongre arasında bu konudaki ayrışmaları görüyoruz. Tabi şu da bir gerçek son kertede varılması gereken sonuç karşılıklı vazgeçilmezliktir. Yani Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’nin birbirine harcama lüksü yoktur. Yani şu anda bu transaksiyonel bir ilişki hâline gelmiş durumda. İlişkiler ayrışan veya örtüşen çıkarlar ekseninde gidiyor, onun ötesine geçmiyor. Eskiden bir temel, Soğuk Savaş sırasında bir Jeostratejik işbirliği vardı. İşte ortak düşmanla mücadele, birbirini savunmasında rol oynama vesaire. Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra zaten bölgesel dinamikler uzaklaşma konusunda çok büyük rol oynadı. Amerika ile Türkiye arasında bölgesel öncelikler farklılaştı. Şimdi de böyle olduğunu görüyoruz. Yalnız artık kriz yönetimi gerektiren bir faza girmiş bulunuyor bu ilişkiler. Çünkü devamlı hasmâne durumlar oluşuyor, buna çok fazla meydan vermemek lazım. Bu ilişkilere baktığınız zaman siz de gayet sarıh biçimde görüyorsunuzdur ki şu anda liberal değerler ortaklığının bu ilişkilerde bir faktör olduğu söylenemez. Birbirini tanıma da yok. Mesela Anti-Amerikanizm’inde Türkiye’nin büyük bir bilgisizlik var ortada karşı tarafla ilgili. Amerika’da öyle bir Türk karşıtlığı yok – halk, toplum düzeyinde. Ama orada da bilgisizlik var. Yani uzaktan uzağa bir ilişki sürdürdüğünüzde tabi ortak değerler bazında bunu oturmak da çok zorlaşıyor. O bakımdan yani hâlâ bu stratejik eksen etrafında gidiyor ama giderek de kırılmanlaşıyor. Çünkü Türk Dış Politikası Soğuk Savaş’ın bitiminden beri tamamen başka yönlere yöneldi”.

Vize gerilimi gibi uyuşmazlıklarda ve ABD ile yaşanan çıkar çatışmalarında Türk yöneticilerin sesinin eskiye oranla daha gür çıkmasına ilişkin olarak Seyfi Taşhan şunları ifade etmiştir (Taşhan, S. Mülakat,13 Ocak 2019);

“Amerika kendini dünyanın en büyük devleti olarak görerek Türkiye’yi bağımlı bir devlet (Client State) olarak görüyordu. Fakat Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türkiye kendini bir merkezi devlet olarak görmeye başladı. Türkiye, Bağımlı devlet (Client State) olmaktan çıkınca Türk liderleri seslerini daha fazla yükseltmeye başladılar, ihtilaflar ortaya çıktığında Amerika’ya kafa tutmaya başladılar. Bu yüzden zaman zaman kırılmalar ve barışmalar yaşanır”.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Trump dönemi Türk-Amerikan ilişkileri tarihinde benzeri görülmemiş bir şekilde pek çok realist yaklaşım enstürmanının Türkiye'ye karşı uygulandığı bir dönem görüntüsü vermektedir. Bu dönemde yaşanan vize gerilimi liberal anlayışın insan hak ve özgürlüklerine saygı prensibi ile çelişmektedir. Ayrıca liberal anlayışta sorunların çözümüne yönelik olarak uzlaşma kanalları sonuna kadar zorlanır. Bu olaya bakıldığında ise realist bir anlayışın yansımaları olan yaptırımların ön plana çıktığı görülmektedir. Türk tarafı da bu olayda ABD'ye realist yaklaşım enstürmanlarından itiraz ve misilleme ile cevap vermiştir. İki ülke arasında gerçekleşen ve sivillerin günlük yaşamına yansımaları açısından ayrı bir önem taşıyan Vize Gerilimi ABD tarafının problemleri liberal bir yaklaşımla müzakere ederek çözmek yerine, realist yaklaşımı benimsediği olayların bir örneği olarak görülebilir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde özellikle 2014 yılından itibaren Suriye konusunda gittikçe keskinleşen görüş ayrılıkları ve gerilimlerin vizelerin askıya alınması gibi tatsızlıklar üzerinde tetikleyici etkisi olduğu düşünülebilir. ABD özellikle Türkiye'ye yönelik vize rejiminde değişikliğe giderek yüksek lisans ve doktora öğrencilerine kolaylıklar sağlamalıdır. Fullbright gibi burslar ve yaz programlarından daha çok öğrencinin ve akademisyenin faydalanması için yapılacak düzenlemeler her iki ülke için de kazan-kazan sonuçları yaratacak fırsatlar olarak görülebilir.

ABD'nin 3 Kasım 2020 seçimleriyle birlikte ABD Başkanlığı görevini Joe Biden kazanmıştır. 3 Kasım seçimlerini izleyen günlerde Joe Biden döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin nasıl bir şekil alacağı başta medya organları olmak üzere Türk kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

Joe Biden'in senatörlük, dış ilişkiler komisyonu başkanlığı ve 8 yıllık başkan yardımcılığı dönemi dikkate alındığında Biden'in ABD devlet yapısı ve kurumların işleyişini çok iyi bilen bir devlet adamı olduğu söylenebilir. Biden'in ayrıca iki dönem Obama'nın başkan yardımcılığını yapmış olması onun izleyeceği politikaların Obama dönemi'nin bir izdüşümü olacağını düşündürmektedir. Kurumsal yapılara önem veren Biden'in Türkiye ile olan ilişkilerini kurumsal yapılar aracılığıyla gerçekleştireceği söylenebilir.

Türk-Yunan ilişkileri konusunda ABD Dışişleri Bakanlığının geleneksel tavrı iki ülke arasında dengenin korunması şeklinde olmuştur. Biden'in de bu doğrultudaki politikaları benimsemesi hem Türk-Amerikan hem de Türk-Yunan ilişkileri üzerinde olumlu etki yaratacaktır. S-400 ve F-35 konusunda ABD tarafının argümanı Türkiye'nin bir NATO üyesi olduğu ve NATO'nun kuvvet havuzuna katkıda bulunan bir ülke olarak S-400 almasının ittifaka zarar verdiği şeklindedir. ABD tarafı kendisi için birinci derecede güvenlik tehdidi olarak görülen Rusya'ya yaklaşılmasını ilişkiler üzerinde olumsuz etki yaratan bir unsur olarak nitelendirmektedir. Türk tarafı ise Yunanistanın da bir NATO üyesi olduğu ve S-300 aldığı argümanını dillendirmektedir. ABD tarafı S-400 probleminin kalıcı olarak çözülmesini istiyorsa Yunanistanın'ın S-300'leri sökerek başka bir ülkeye satmasını salamatlıdır. Bu konuda atılacak bu ilk adım olmadan bu sorunun çözümü mümkün görünmemektedir.

S-400 konusunun ikinci bir boyutunda Türkiye'ye uygulanması öngörülen CAATSA yaptırımlarıdır. Trump bu yaptırımların Türkiye'ye uygulanmasını kişisel insiyatifini kullanarak ötelemiştir. Ayrıca Türk tarafında yaptırımlar mutlaka uygulanacaksa Trump'un daha hafif olan yaptırım maddelerini tercih edeceği düşünülmüştür. Bu konuya ilişkin olarak Biden politikalarının Pentagon, Dışişleri Bakanlığı, Senato gibi kurumsal yapıların önerileri doğrultusunda şekilleneceği varsayıldığında bu yaptırımların Türkiye'ye uygulanması ihtimali ortaya çıkmaktadır. Biden'in yaptırımlar konusunda karar vermeden önce Türkiye'nin jeostratejik önemini dikkate alması yerinde bir yaklaşım olacaktır. ABD'nin küresel liderlik iddialarını devam ettirmesi ve Çin, Rusya gibi hasımlarını frenlemesinde Türkiye kilit öneme sahip bir ülkedir. Türkiye'nin bulunduğu bölgedeki etkisinden ve gücünden yararlanarak Türkiye'nin desteğini almak Amerika için akılcı bir politika olacaktır. Türkiye'ye yönelik olarak yaptırım uygulanması ABD'yi Baltıklardan Gürcistan'a uzanan çizgide Türkiye'nin desteğinden mahrum bırakacaktır.

S-400 sorununun çözümüne yönelik olarak atılabilecek üçüncü bir adım ise F-35 ve Patriotların Türkiye'ye verileceğinin ABD yönetimi tarafından garanti edilmesidir. Patriot üreticisi olan Raytheon firması ikna edilerek Türkiye tarafından makul görülecek ölçüde teknoloji transferi yapılması sağlanabilir.

Suriye konusunda Obama döneminde yaşanan ABD dış politikasındaki kafa karışıklığı ve belirsizliğin Biden döneminde de devam edip etmeyeceğini zaman gösterecektir. Obama dönemindeki belirsizlik Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur. Suriye konusunda Biden'in net bir tavır sergilemesi Türkiye'nin pozisyonunu belirlemesinde kolaylık sağlayacaktır. Biden'in danışmanlar ekibinde Brett McGurk gibi isimlerin yer alması Türk tarafında rahatsızlığa yol açmaktadır. Biden'in Suriye konusunda Ross Wilson gibi daha önce Türkiye'de

görev yapmış ve Türkiye'nin öneminin bilincinde olan liberal kişiliklerle çalışması iki ülke ilişkileri üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının kaynaklarından biri de ABD'nin Suriye politikasıdır. Türk tarafında ABD'nin bu konuya ilişkin politikasını revize ederek Suriye'de bir devletçik oluşturma hedefinden vazgeçmesi beklenmektedir. Türkiye'nin bu yöndeki beklentisi Biden'in seçilmesinin hemen akabinde Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay tarafından en üst düzeyde dile getirilmiştir. Trump yönetiminin son günlerdeki tavrı Suriye'de rejim değişikliği amacıyla vazgeçildiğini göstermektedir. Biden yönetimi de Suriye'de egger bir rejim değişikliği istemiyorsa bunu en kısa sürede ve açık bir biçimde deklere etmesinin Türkiye için en azından öngörülebilirlik sağlayacağı düşünülebilir.

Halkbank ve FETÖ konusunda Trump'un sınırlı kişisel inisiyatif kullanma çabalarının Biden döneminde görülmeyeceği söylenebilir. Biden yönetimi büyük olasılıkla bu konuların tamamen yargısal kurumları ilgilendiren olaylar olduğu argümanını dillendirecektir. Biden yönetiminin bu konularda sergileyeceği tavır, samimiyet ve çözüm getirmedeki başarısı iki ülke ilişkileri üzerinde olumlu yönde etkiler yaratacaktır. Biden yönetimi'nin bu konularda izleyebileceği ikinci bir strateji ise bu konuları rafa kaldırmak ve dondurmak şeklinde olabilecektir. Biden yönetiminin Türkiye ile ilişkilerde gerilimin yükseldiği, tıkanmaların olduğu dönemlerde özellikle Halkbank konusunu tekrar gündeme alacağı beklenebilir. Biden yönetiminin Halkbank konusunun Türk tarafında sadece yönetim katında değil aynı zamanda toplum düzeyinde de dikkatle takip edilen kritik bir konu olduğunu bilmesi bu konu ile ilgili gerçekleştirilecek girişimlerde daha dikkatli davranmasına yardımcı olacaktır.

Geçmişte yaşanan problemlere yoğunlaşmak yerine liberal bir anlayışla iki ülke ilişkilerinin geleceği ve iş birliği yapılabilecek alanlara yoğunlaşmak her iki ülke içinde yararlı olacaktır. 2020'li yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde iş birliği yapılabilecek konular henüz net bir biçimde ortaya konulabilmiş değildir. Bu açığın süratle giderilmesi büyük önem arz etmektedir. ABD'nin ve Batı dünyasının başta Gürcistan, Ukrayna ve Baltık ülkeleri olmak üzere Türkiye'nin vereceği desteğe her zamankinden fazla ihtiyacı vardır. Türk-Amerikan ilişkilerinde izlenecek doğru bir yaklaşım ve iş birliği ile Türkiye'nin Baltık bölgesini de içerecek şekilde Batı dünyasının hedeflerine katkı vermesi sağlanabilir.

Teorik olarak bakıldığında her iki ülke liberal sistemlere sahip görünmektedir. Ancak sahadaki uygulamaların liberal bir anlayışla bagdaşıp bagdaşmadığı bir tartışma konusudur. Çalışma bu tartışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- AMERİKANIN SESİ (2019), “*ABD'nin Yeni Ankara Büyükelçisi David Satterfield Kimdir?*”, **Amerikanın Sesi Kurumsal Web Sayfası**, 28.06.2019, <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-nin-yeni-ankar-buyukelcisi-david-satterfield-kimdir/4977801.html> (Erişim Tarihi: 24.02.2020).
- ÇELİK, Ömer (2019), **Ömer Çelik Kişisel Tweeti**, 06.10.2019 <https://twitter.com/omerrcelik/status/1180714067293589504> (Erişim Tarihi: 09.08.2019).
- FULLER, Graham (2008), **Yeni Türkiye Cumhuriyeti** (Çev. Mustafa Acar), Eksi Kitaplar, Ankara.
- HAASS, Richard N. (2014), **Yeni Amerika** (Çev. Talha Paşaoğlu), Nefes Yayıncılık, İstanbul.
- HEYWOOD, Andrew (2018), **Siyaset Teorisine Giriş** (Çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul, 9.Baskı.
- KISSINGER, Henry (2006), **Diplomasi** (Çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- LARRABE, F. Stephen ve LESSER, Ian O. (2002), **Türk Dış Politikası** (Çev. Mustafa Yıldırım), Ötügen Neşriyat, İstanbul.
- METZ, Daniel (2018), “*U.S. - Turkey Relations Culminate With a Visa Crisis*”, **Diplomaticourier**, 03.01.2018, <https://www.diplomaticourier.com/posts/u-s-turkey-relations-culminate-visa-crisis> (Erişim Tarihi: 31.08.2019).
- MİLLİYET GAZETESİ (2019), “*ABD'nin Yeni Ankara Büyükelçisi David Satterfield Türkiye'ye Geldi*”, **Milliyet Gazetesi**, 10.07.2019, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/abd-nin-yeni-ankara-buyukelcisi-david-satterfield-turkiyeye-geldi-2902737> (Erişim Tarihi: 23.02.2020).
- NYE, S. Joseph (2008), “*Public Diplomacy and Soft Power*”, **Sage Journals**, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002716207311699> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

- OĞUZLU, Tarık (2014), “*Liberalizm*”, **Uluslararası İlişkilere Giriş** (Ed. Şaban Kardeş, Ali Balcı), Küre Yayınları, İstanbul, ss.97-109.
- POLAT, Yılmaz (2017), “*ABDnin Yeni Ankara Büyükelçisi*”, **Abc Gazetesi**, 28.08.2017, <https://www.abcgazetesi.com/yazar/abd-nin-yeni-ankara-buyukelcisi-8005yy/haber-8005> (Erişim Tarihi: 23.02.2020).
- RUSTOW, Dankwart A. (1987), **Unutulan Müttelik: Türkiye** (Çev. Hakan Türkkuşu), Milliyet Yayınları, İstanbul.
- SPUTNİK (2017), “*ABD Dışişleri Bakanlığı: Büyükelçilik Vize Kararını Bizimle Koordinasyon İçinde Aldı*”, **Sputniknews**, 10.10.2017, <https://tr.sputniknews.com/abd/201710101030528195-abd-disisleri-vize-karari/> (Erişim Tarihi: 23.01.2013).
- SPUTNİK (2017), “*Ak Parti Sözcüsü Ünal: Abd ile Vize Yasağı İki Ülke İçin Sürdürülebilir Değil*”, **Sputniknews**, 11.10.2017, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201710111030534624-ak-parti-sozcu-unal-abd-vize-yasagi> (Erişim Tarihi: 23.01.2020).
- ÜLGÜL, Murat ve VANDENBELT, Kristin (2019), “*Türk - ABD Siyasal Sistemlerinin Karar Alma Süreçleri Açısından Karşılaştırmalı Analizi*”, **Türk-Amerikan İlişkileri** (Ed. Sertif Demir, Ayça Eminoğlu), Barış Kitabevi, Ankara, ss.327-356.
- YAZICIOĞLU, Yıldız (2017), “*John Bass’ın Türkiye Günleri Nasıl Geçti?*”, **Amerikanın Sesi Gazetesi**, 15.10.2017, <https://www.amerikaninsesi.com/a/john-bassn-turkiye-gunleri-nasil-gecti/4071396.html> (Erişim Tarihi: 23.02.2020).